

**TOMMI
KINNUNEN**

— WSOY —

**PIMEÄT
KUUT**

T O M M I
K I N N U N E N
P I M E Ä T
K U U T

TALVIKIRJA

Werner Söderström Osakeyhtiö
Helsinki

© TOMMI KINNUNEN JA WSOY 2022
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
ISBN 978-951-0-48099-1
PAINETTU EU:SSA

Väsyneille.

OPETTAJAN EROTODISTUS

Opettajatar Elna Aliina Suorajärvi, joka otettiin Posion kunnan Jyrkkävaaran koulun määräaikaiseksi kansakoulun opettajaksi elokuun 1. päivänä 1946, on siinä työssä ollut tähän asti virkavapautta nauttimatta sekä osoittanut kiitettävää ahkeruutta ja tunnollisuutta, kykyä kurin ja järjestyksen pidossa, kiitettävää opetus-taitoa sekä yleensä hoitanut työnsä hyvin samalla kun hänen käytöksensä sekä työssä että sen ulkopuolella on ollut tyydyttävää, josta tämä hänelle todistukseksi annetaan hakiessa työtä Niemen koululta.

Selvitykseksi mainittakoon, että opettajatar Suorajärven tilan vuoksi liikunnan opetus on talvikuukausina järjestetty siten, että hiihtopäivinä koululaiset ovat osallistuneet koulun toisen opettajan johdolla yhteisiin hiihtoretkiin, ja on opettajatar Suorajärvi parhaansa mukaan huolehtinut samanaikaisesti kaikkien koulun suksettomien oppilaiden liikunnan ohjauksesta.

*Johtokunnan päätöksen mukaan Posiolla
huhtikuun 5. päivänä 1947.*

*Elias Mustaniemi
johtokunnan sihteeri,
Jyrkkävaaran koulun opettaja*

Elokuu

ISKU OSUU ohimoon, nyrkkiin piilotetun avaimen kärki raapii silmäkulman auki. Kaadun taaksepäin. Jalka horjahtaa ohi portaan eikä tapaa enää muuta kuin tyhjyyttä. Maailma liukuu hitaasti ohitse, samalla kun käteni koettavat löytää jotakin mihin tarttua. Yläkertaan vievän portaikon seinän lakatut siskonpaneelit väistävät edessäni, puinen kaide kiemurtelee sormiani karkuun. Salli seisoo portaiden yläpäässä kuin enkeli paratiisin porteilla. *Sinä et enää asu täällä.* Hän seuraa myötätuntoa vailla, kuinka takaraivoni osuu seinään, ohimo portaan kulmaan, polvi kynnykseen. Sitten sisko kääntyy portaiden ylätasanteelta ja lähtee kohti huonettani.

KUIN KUUMAA VETTÄ valuisi selkää pitkin. Miten pääsin tänne veneen perätuhdolle asti? Konttaamalla kai, mutta en sitä muista. Istun ja pidän kaksin käsin kiinni istuinlaudasta, etten kaatuisi. Polvea vihloo.

On vaikea hengittää. Aurinko sattuu silmiin, mutta jos suljen ne, näen Sallin ojentuneen kouran vaatimassa talon lämmitykseen rahaa, jota minulla ei ole. Yritän katsoa varjopaikkoihin: vettä, vastarantaa ja rinteiden takana nousevia uusien talojen kattoja. Ajatukset harhailevat. Sinä nouset mieleeni, Niilo, vaikka en tahtoisi. Mikään minulle sattunut ei yllä lähellekään sitä, minkä sinä olet käynyt läpi. Mutta nyt en pysty. Ajattelen sinua myöhemmin.

Soutajapoika nostelee kapsäkkejä ja nyssäköitä kyytiin. Se kantaa osan niistä viereeni veneen perään, osan jättää kokkaan. Rukoilen, ettei poika kysyisi mitään. En muista nimeä, vaikka äitinsä tunnen hyvin. Pekka? Pentti? Joku sellainen, joita on koululuokat täynnä. Antti? Pojan hiukset on kesän alussa keritty pois, mutta nyt ne ovat jo ehtineet kasvaa.

Jotakin se sanoo. Suu käy, mutta en saa sanoista selvää. Mitä asiaa sillä on? Pojan huulet muodostavat kirjaimia, aata ja oota ja eetä. Minua huijaa. Painan silmät kiinni ja haukon henkeä. Yritän ymmärtää, mutta en onnistu.

Käännän päätä alas ja koetan saada huohotusta poikki. Koko kesä yhtä helvettiä ja nyt vielä tämä. Oksettaa, huulia kihelmöi. Niillä maistuvat vielä kaikki sanat, joita en oikeasti olisi halunnut Sallille huutaa. Ottaisin ne heti takaisin, jos voisin. *Sinä äpäpä.* Häpeä nostaa vedet silmiin. Milloin minusta tuli tällainen? Sallin ääni huutaa pääni sisällä.

Tuohon käteen! Maksa pois!

Poika on tullut lähemmäs ja odottaa siinä. Painan kämmenet silmille, ettei se näkisi minua. Kyynelet tuntuvat sormenpäissä. Poika puhuu hitaasti, sanan kerrallaan.

– Onko tässä kaikki?

Koetan vastata, mutta kurkku tuntuu kuivalta. Pitää nielaista, jotta saa äänen tulemaan. Kieli tunnustelee turvonneita huulia.

– Siellä on jotakin vielä kauempana.

Poika katselee rinteeseen päin ja huomaa pahvi-laatikon. Se juoksee laatikon luo, näkee edempänä lisää ja huutaa.

– Onko tuo toinenkin teidän?

– On se.

Poika nousee hiekkatietä rinteeseen päälle ja katoaa sinne.

Kun olin päässyt talosta ulos, Salli oli ehtinyt yläkerran huoneeseeni. Se viskoi pihalle kaiken, minkä jaksoi nostaa ja minkä sai ikkunasta mahtumaan. Tuuli tarttui putoaviin leninkeihin, kasvatustöiden kirjojen kannet repeytyivät retkahtaessaan hietikolle ja luoposliininen, kaksi evakkomatkaa kestänyt äidin keittokulho helähti sirpaleiksi osuessaan pihakoivun kylkeen. Yritin kerätä kaiken ehjän talteen. Tyynyliinan pitsi tarttui ruusupensaaseen piikkiin ja repeytyi. Kääräisin vaatteita räsymattoon ja kiedoin kirjat lakanaan, mutta Salli ehti alas ennen kuin sain kaiken mukaan. Se juoksi ulkoportailta pihalle ja heilautti kättään taakse kuin aikoi lyödä uudelleen. Ei se lyönyt, mutta tivasi sitä samaa. Ojensi kämmentään. *Tuohon käteen! Lapset olivat tulleet katsomaan, mitä tapahtuu, mutta se ei välittänyt niistä. Maksa pois minkä velkaa olet! En minä tämän talon kuluja yksin hoida!*

Silloin minä sanoin sen. *Voi kun Anteron sijaan sinä olisit kuollut.* Salli katsoi minua hetken ja laski sitten kouransa. Se kääntyi ja käveli hitaan kierroksen pihassa, palasi sitten takaisin portaille. Pojat seisovivat eteisessä eivätkä uskaltaneet pidemmälle. Tyttäristä vanhin oli rojhennut pihalle ja noukkinut käteensä kuin ihmeen kaupalla ilmalennosta ehjänä säilyneen sillivadin. Se oli tuomassa sitä minulle.

Salli pysähtyi. Se seiso i portailia kuin enkeli karkot-
tamassa asukkaita paratiisista.

– Anna olla, Eila. TÄtÄnne muuttaa pois, eikä se
siihen apua tarvitse.

En minä saanut sellaista määrää tavaroita kerralla
kannetuksi. Etsin liiteristä kartonkisen laatikon,
säkkejä ja vanerisen askin. Kannoin aina yhden sy-
lillisen tienristeykseen ja jätin siihen, sitten menin
hakemaan lisää. Kotipiha oli tyhjä ja ovi vedetty
kiinni. Myttysin petivaatteet kainalooni ja vein mui-
den tavaroiden joukkoon. Lauri ja Esko katselivat
keittiön ikkunasta. Eila vilkutti eteisen lasin lävitse.
Kannoin tavaroita seuraavaan risteykseen, sieltä
seuraavaan ja taas seuraavaan, rantaan asti. Kun kä-
sistä katosi tunto, kiersin lakananyssäkkää ranteen
ympärille, jotta saisin kiskotuksi. Painoin katseeni
maahan, etten näkisi, kuinka vastaantulijat todisti-
vat minun häpeääni.

Vartalo alkaa totella käskyjäni. Painan kÄdet istuin-
lautaan ja jännitän selkää kaarelle. Painelen silmä-
kulmaa hihansuulla, mutta se ei vuoda enää, tur-
poaa vain. Leninki ei ole pahasti veressä. Kyllä tämä
tästä.

Poika tulee hiekkatietä alas. Se kantaa vaneri-
rasiaa ja pölyyntynyttä tikkitäkkiä. Rinteen puoli-
välissä se pysähtyy, heittää täkin olkapäälleen ja nos-
taa maasta pahvilaatikon toiseen käteensä, esittää

kuin laatikko ei painaisi. Otan vastaan viimeiset tavarat ja järjestelen niitä jalkoihini. Poika vetää kengät jalastaan ja irrottaa köyden rannan pajusta. Se työntää venettä irti rantahietikosta ja hyppää sitten kyytiin, istahtaa soutajan paikalle.

– Minne mennään? poika varmistaa ja sen lahkeista tippuu vettä.

– Niemen koululle.

Pojan ilmeestä näkee, että se tietää paikan olevan kaukana. Se ei sano mitään.

– Eikö siitä ollut äitisi kanssa puhetta? Jaksatko sinä sinne asti?

Poika ei vastaa vaan kääntää veneen kokan järvenselkää kohti ja alkaa soutaa. En viitsi kysyä pojan nimeä, sillä nyt se ei kuitenkaan pysyisi mielessäni.

Käännyn katsomaan kylää. Siellä täällä tonteilla on vielä sodassa poltettujen talojen mustuneita jäänteitä, mutta raivatuille paikoille nousee uusia. Ne ovat erilaisia kuin vanhat olivat, kaikki yhden piipun ympärille kiertyviä. Tämä kylä on toisenlainen, kun palaan.

TOLPANSALMEN JÄLKEEN tuuli painaa venettä kohti vastarantaa, ja poika joutuu tekemään töitä pitääkseen kurssin vakaana. Katselen sen käsiä, lapsensormia, jotka ovat kiertyneet airojen ympärille. Sodasta saatu asetakki sillä on, isältä peritty, lakki tuupattuna takaraivolle, saappaat lankkaamatta. Jokin sen olemuksessa muistuttaa minua sinusta, Niilo. En saa kiinni siitä, mikä. Teissä ei ole samaa näköä, olemuskin on toisenlainen. Ehkä se on pienen pojan jääräpäinen sitkeys. Olitko sinä samanlainen, uhmakas ja varma itsestäsi ylivoimaisenkin tehtävän edessä? Poika taitaa olla vanhempi kuin ensin ajattelin, ei enää lapsi muttei vielä nuori mieskään. Kolmentoista, ehkä. Neljäntoista korkeintaan. Vähäinen ruoka pitää kyläläiset pieninä.

Vene on häiläkkä, ja poika korjaa kurssia keskemälle järveä.

– Onko täällä melaa? minä kysyn. – Voisin pitää perää.

Se ei vastaa, puistaa vain päätään ja suuntaa Raatesalmen sijaan Porosalmea kohti. Lihakset ovat lämmenneet, ja se on päässyt soutamisen tahtiin.

Hiki nousee ohimohiuksiin ja valuu alas leualle, tippuu asetakin rintamukseen ja imeytyy siihen. Mahataako se jaksaa loppuun asti?

Vesi kantaa kirkonkylältä vasaroinnin ääniä, mutta jokainen aironveto vie meitä kauemmas niiden kuuluvilta. Mustuneita piippuja ei enää näy, järven rannoilla ei enää erotu talojen rakennusmaita. Pian meitä ympäröi hiljaisuus. Vain tuuli suhisee rannan puissa ja airot kolisevat hankaimissa.

Olen aina asunut ihmisten keskellä osana muuta väkeä. Lapsena keskellä kylää, seminaariajan Raahen Kauppakadulla ja opettajantyössä aina kouluissa pitäjien ytimessä. Olen oppituntien jälkeen seurustellut kaltaisten kanssa, johtanut kirkkokouroja ja kirjoittanut kunnantuvilla puhtaaksi pöytäkirjoja. Nyt jokainen veneen nykäys repii minua irti ihmisten parista ja kuljettaa tummiin metsiin, jonne ainoa kulkukeino on kesäisin vene ja talvella sukset. Rajan pintaan, kouluun jonne ei johda edes tietä.

Enkä ole koskaan asunut yksin, en edes ollut koulun ainoa opettaja, vaan aina päivisin vieressä on ollut toinen luokka ja siellä toinen opettaja. Toinen aikuinen, jonka kanssa keskustella illat. Viimeksikin sentään Elias. Nyt olen matkalla supistettuun yksiopeettajaiseen kansakouluun, jota nuoremmat lapset käyvät vain kuusi viikkoa syksyllä ja kuusi keväällä, lopun aikaa vain puoli päivää lauantaisin. Sen aikaa vanhemmat lapset ovat kotona auttamassa syksyn

elonkorjuussa ja kevään toukotöissä. Sydäntalven isot istuvat koulussa ja pienet poikkeavat vain lauantaisin.

Tällainen järjestelmä on minulle vieras. Yhdysluokkia on ollut, ja nekin olivat työläitä. Nyt sitten pulpeteissa istuu lapsia kai kuudelta eri vuosiluokalta. En olisi tällaista tahtonut, mutta oli otettava se työ, minkä sai. Tässä koulussa on onneksi asuinhuonekin samassa kerroksessa luokan kanssa.

Vene ui syvällä, vaikka sain tavaroista kannettua mukaan vain tärkeimmät. Osa jäi Sallin pihaan, yksi vanerilaatikko kai postikonttorin eteen. Olisi pitänyt sanoa pojalle, että noutaa sieltä, mutten tajunnut. On siinä nimi päällä, mutta löytäjä varmasti toimittaa sen Sallille, ja se kieltää myöhemmin sitä koskaan vastaanottaneensa. Polkee salaa syvälle tunkioon.

Hellitän otteen istuinlaudan reunasta ja puristan sormia nyrkkiin ja taas auki. En tahtoisi ajatella Sallia juuri nyt. Siihen on koko pitkä talvi aikaa. Poika seuraa käsiäni, mutta kääntää katseensa pois, kun huomaa minun huomanneen. Tässä istutaan, kaksi ihmistä niin lähellä toisiamme, että yltäisimme koskettamaan, mutta koetamme käyttäytyä kuin olisimme kumpikin veneessä yksin.

– Joskus ennen sotia näillä järvillä kulki ihan höyrylaiva, sanon jotakin sanoakseni.

Poika tarttuu aloitukseen innokkaana.

– Äiti siitä puhui joskus. Meni Sossonniemelle ja Heikkilään.

– Samaa reittiä kuin me.

– Samaa.

Poika kiskoo airoilla riuskasti vettä ja hymyilee. Olemme nyt toisillemme näkyviä. Tuulikin on tyyntynyt.

– Minä olin kerran sen kyydissä, sanon.

– Oliko hieno?

Piirrän käsilläni kuvaa kuin liitutaululle.

– Ei se iso ollut, jotta mahtui salmien kautta kulkemaan, mutta pitkä. Sellainen peltinen katto matkustajien yllä ja sen läpi meni musta kiiltävä piippu. Takana taisi olla pikkuinen hytti.

Poika katselee minua kuin muinaismuistoa Egyptin faraoiden ajoilta ja nyökkää. Sitten keskittyy soutamaan meitä salmesta seuraavalle järvelle, ja olemme taas hiljaa kumpikin omassa maailmassaan.

Keskellä Muojärveä ei pääse auringolta pakoon. Käänän hatun lieriä valoa vasten ja etsin pyyheliinaa peittämään käsivarsia, mutta se ei auta. Sappi nousee suuhuni, ja yritän pitää päätä paikallaan. Kirkkaus sattuu silmiin ja suljen ne.

Käsi ojentuu portaiden ylätasanteella. *Tuohon käteen!* Käsi nousee ylös, pään taakse. Ottaa sieltä voimaa, syöksyy lujaa takaisin ja osuu suoraan poskeen. *Älä valehtele.* Koetan nousta ylös, mutta käsi kohoa uudelleen, hakee vauhtia ja osuu korvalle, huulil-

le, pääläelle. Iskut muokkaavat minua niin kuin puusepän taltta pakottaa puuta kaivattuun muotoon.

Yritän päästä Sallin ohi. Se huutaa lukeneensa lehdestä, kuinka paljon kunnanvaltuusto opettajilleen maksaa. Nostan käsiä pääni suojaksi. Olemme saman mittaisia, vaikka seison monta porrasta alempana. Salli kurottaa eteenpäin ja sen kasvot ovat aivan kiinni omistani. *Syrjäseutulisiä! Ei sellaista tavalliset ihmiset osaa edes haaveilla!* Se nostaa esiliinansa taskusta avaimen ja pudistaa sitä silmiäni edessä.

Tunnistan Sallin ilmeen, tavan vetää ilmaa nenän kautta sisään ja pidättää hengitystä. Sen katse on hiilenmusta. Olisi pitänyt olla varovaisempi, olisi pitänyt kartella, pitää etäisyyttä. Oma vikani, että luin siskoni eleitä aivan liian myöhään. Koetan tavoitella huoneeni avainta, mutta käsi nousee vielä kerran ylös kuin jousi, sormet puristuvat tiukasti avaimen ympärille. *Minuun sinä et koske!* Salli kääntyy sivuttain, katsoo vielä nyrkkiään ja lähettää sen matkaan.

En hahmota, missä olen. Maailma on sumea. Koetan nousta ylös, mutta maa keinuu jalkojen alla. Minun on kuuma. Oksennus nousee suuhun.

– Ei saa nousta seisomaan!

Kädet tarttuvat leninkiini, koettavat repiä minut alas. Kiskon niitä irti itsestäni ennen kuin ne vetävät minut mukaansa.

– Rauhoittukaa nyt!

Onko se Eila? Auta minut ylös. En taistele vastaan, vaan annan kätten ohjata. Ne painavat minua istumaan. Penkkiä vasten leninki tuntuu märältä. Laskinko alleni?

Kun käännän katseeni, näen hetken aikaa kaiken kahtena. Kaksi soutajaa, neljä airoa, kaksi vastarantaa. Ikään kuin silmät liikkuisivat eri tahtia ja toinen ymmärtäisi asiat nopeammin kuin toinen. Yritän pitää katseen paikallaan. Soutajapoika päylylee minua pelokkaana. Se on irrottanut airoista ja pitää käsistäni kiinni.

- Kaatuu pian koko vene, se varoittaa pienesti.
- Taisin nukahtaa.

Poika nostaa airot ja työntää ne takaisin veteen.

- Anteeksi, sanon, ja poika nyökkää lyhyesti.

Se alkaa taas soutaa, mutta tarkkailee kulmiensa alta liikkeitäni. Koetan rullata avautunutta täkkiä pienemmäksi ja tuen sen avulla kapsäkkiä pystyyn. Järvenrannan kaislikot tuoksuvat mudalle. Rannan pajukossa erottuu jo keltaisia lehtiä.

Aurinko paahtaa yhä. Leyhyttelen itseäni tyynyliinalla, mutta se ei auta. Kastan liinan järveen ja pyyhin sillä otsaa, niskaa. Se helpottaa hiukan. Painan liinan kokonaan pinnan alle ja annan liota hetken, kiedon sitten pääni ympärille kuin vetisen kruunun. Poika katselee, miten kasvoja pitkin valuva vesi kastelee leningin miehustaa, eikä tiedä, miten kyytiläiseensä suhtautuisi. Vedän suupieliä alas ja nyökkään sille arvokkaasti kuin kuningatar.

Se tirskahtaa. Vilkutan kämmenselällä niin kuin kuninkaalliset tapaavat uutisfilmeissä tehdä, ja se nauraa.

Matka kestää kauan. Välillä soudamme järvenselkiä ja minä uitan käsiäni syvänteiden viileässä vedessä, välillä kiskomme yhdessä venettä pitkin kahta järveä yhdistävää matalaa uoma. Rannan heinissä tuoksuu jo syksy.

Vesi soljuu sormieni välistä ja pesee pois aamupäivää. Suljen silmät, painan päätä taakse päin ja annan syysauringon paistaa kasvoilleni. Hankaimien ääni kiirii pitkin veden pintaa ja hengitys tasaantuu jokaisella vedolla. Väsymys tulvii vartalooni. Kesän kuumuus on viimein takana, ja edessä on pitkä yksinäinen talvi rajaseudun koulussa. Enää ei mikään uhkaa. Luomet tuntuvat raskailta. Sen tiedän, että tämän kesän jälkeen terveyteni tulee olemaan huono. Kaikki tapahtuu viiveellä. Oireet tulevat silloin, kun on aikaa ottaa ne vastaan. Koetan räpytellä silmiä auki, nähdä jotakin, vaikka vastarrannan. Pelkään jo nyt, miten kehnoksi kuntoni laskee.

Ei tästä elämästä kukaan selviä ehjänä. Ainoa mistä voi yllättyä, on se, millä tavalla kukakin menee rikki.

Jäänkirkasta valoa hohtava romaani naisesta, joka luuli tietävänsä kuka on.

ELETÄÄN VUOTTA 1947, kun kuusissakymmenissä oleva Elna Suorajärvi saa opettajan paikan syrjäiseltä Niemen koululta, läheltä Neuvostoliiton rajaa. Mikään ei ole niin kuin pitäisi: koulurakennus paljastuu saksalaisilta unohtuneeksi parakiksi ja sairaus runtelee elimistöä. Siskostaan Sallista on muistona katkerat riidat ja iskut ohimossa. Elna tarttuu kuitenkin toimeen, sillä opettaa hän osaa, vaikka joidenkin mukaan hankala onkin.

Yksinäinen talvi tiettömien taipaleten takana on kuitenkin raskas, ja mieleen nousee asioita, joita ei tahotoisi ajatella. Vuodenkiertoa seurailevassa romaanissaan Tommi Kinnunen kirjoittaa sisukkaasta opettajattaresta, riemusta ja luopumisesta vivahteikkaasti ja täydellä sydämellä, niin kuin vain hän osaa.

**»Ei tästä elämästä kukaan selviä ehjänä.
Ainoa mistä voi yllättyä, on se, millä tavalla
kukakin menee rikki.»**

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-48099-1